

UTVANDRINGA TIL AMERIKA

WILHELM BERGH FORTELLER TIL ODDBJØRN OTTERSEN

Bildene er fra Berghs private album

En kort beskrivelse av mannen

Wilhelm Bergh (1891 – 1983) var bonde på Nordre Sønset. Men han var med på mye annet også, var i mange år organist i Høyjord kirke, spilte fele, holdt uttallige taler og var en svært pennefør mann. Mange er de avisartikler som er kommet fra hans hånd. Mye visste han om bygdas historie, og en svært dyktig forteller var han. Wilhelm var en markant kulturpersonlighet i bygda si.

I svært ung alder reiste han til Amerika. Det var i en periode da mange reiste over, også noen fra bygda vår.

Det som her skal fortelles, bygger på et intervju som ble holdt med Wilhelm på slutten av 1970-åra. Dette intervjuet er tilgjengelig på kassett på Høyjord skole og Andebu bibliotek. Vi lar Wilhelm selv fortelle:

Årsaken til at så mange reiste.

Her i bygda var det mange som dro til Amerika først på 1900-tallet. Det skyldtes nok noe eventyrlyst, men hovedgrunnen var vel at de ville prøve lykken. Det var forferdelig smått på bygdene den tid. Det var lite for en ung gutt å ta seg til, i hvert fall var det lite å tjene. Ofte var det flere gutter på gårdene, og noen måtte ut for å tjene. Da det begynte å gå rykter om at over i Amerika kunne en få gratis land, og at flere hadde svinget seg opp og fått egen gård, så ble fristelsen stor til å gjøre et forsøk. Det viste seg at de fleste som dro ut på den tida, måtte ta til takke med fabrikkarbeid, slik gikk det også for meg.

Avskjed og reise.

Det var i 1907 jeg dro. Da var jeg 16 år gammel. Jeg hadde fått sendende billett til overfarten fra broren min, Ludvig, som hadde reist over tidligere. Så det ble ikke så store omkostninger for meg. Også de 20 dollar som en skulle ha for å komme i land, var det sørget for.

Når en skulle reise så langt og være borte lenge, var det skikken at en skulle innom alle i grannelaget og ta avskjed, og for meg, som bestandig har vært nærtagende for å ta adjø, var ikke dette så lett.

Den 16. mai dro jeg. En kamerat kjørte meg til Tønsberg klokka to om natta, for seks om morgenen skulle jeg dra med båt til Oslo, eller Kristiania, som byen het da.

Overfarten.

Den 17. mai gikk jeg om bord i "United States", som båten het. Den var på hele 10000 tonn. Det var regna som en stor båt den gang. Båten var dansk, det var danskene som drev linja da. På båten var det passasjerer fra mange nasjoner i Europa. Jeg møtte polakker, estlendere, litauere, finner og svensker.

Om bord traff jeg ei fra Myre her borte, søster til Ingvald Myhre. Hun reiste sammen med to unger, mannen hadde reist i forveien altså, så de skulle møtes der borte. Vi holdt sammen på turen over.

Det var simpelt med innredningen. Vi hadde ikke kahytter. Det var innreid over lukene, og trekt med seilduk, og sengene var laget på rader av stålrør. Der ble vi også servert. Vi fikk suppe i bakker, tallerkener fikk vi ikke.

Det ble noe sjø ute i Nordsjøen, og da var det utrivelig om bord. Folk kasta opp, så det var en stank så fæl. Men jeg har alltid vært sjøsterk, så jeg klarte meg bra.

Reisa over tok 11 døgn. Og vi hadde mye moro om bord, men det var også strengt. Klokka ni om kvelden måtte vi under dekk for å køye.

I land i New York.

Da vi seilte inn til New York, glante vi fælt, for da fikk vi se den veldige Frihetsstatuen. Den står på ei lita øy som ikke er stort større enn fundamentet til statuen. Statuen er en gave til U.S.A. fra Frankrike.

Det første som møtte innvandrerne den gangen, var Ellis Island, den veldige kontrollstasjonen, som ligger på ei øy utafor New York og som tok imot alle som skulle inn i landet. Vi ble ført inn i lange ganger med netting på sidene, og med dører med engelsk tekst over, som vi ikke skjønnte noe av. Vi ble drevet fram som en saueflokk, og vi hadde fått et merke på ryggen som jeg antar viste hvor vi skulle hen. Jeg skulle til Midtvesten, i nærheten av Chicago. Det tok hele dagen her på Ellis Island. Vi ble så satt på ei ferje og satt i land, der det stod et tog og venta på oss. Toget var veldig fint, syntes vi, som var dårlig vant fra før. Det var mjuke seter og all tingen. Vi trodde at vi hadde kommet på feil tog!

Togreisen vestover.

Da vi hadde blitt plassert på toget, kom det noen rundt med mat. Vi fikk pakker som vi betalte en dollar for. Inni pakka var det en pai, noen riktig gode. Men de som fikk sitronpai, ble skuffa. Noen kasta dem ut av vinduet. Nei, jeg likte ikke dem sjøl jeg. Det var også noen smørbrød i pakka, ikke noe å leve lenge av, men det oppholdt da livet i noen dager. Det bar i vei vestover, gjennom et landskap som ligner litt på slik det er her, kupert med åser og skoger.

Reisen til Chicago tok 36 timer. Der måtte jeg vente på toget som skulle ta meg til Beloit, der jeg skulle bo. Etter ei stund kom det en konduktør og henta meg. Jeg var forbauset over hvor flinke de var til å holde greie på oss. De hadde ei klype på plassen din. Der stakk de en papirlapp som viste hvor du skulle av, og det ble gitt beskjed når en skulle gå av.

Endelig framme.

Beloit er en liten by, etter amerikanske forhold i hvert fall, ca 25000 innbyggere. Det var hovedsakelig fabrikker som holdt liv i byen, den største hadde 3000 arbeidere. Den jeg kom til å arbeide på, hadde 800 mann. Det renner ei elv gjennom byen, den heter Rock River.

Beloit ligger i Wisconsin. I denne staten er det mange norske farmere. God jord her, men det er ikke så flatt som lenger vest på de store præriene. Det bodde også hundrevis av nordmenn i byen. Så norsk språk hørte en over alt. For oss som ikke kunne noe engelsk, var det kjekt. I butikker fikk vi alltid hjelp, om ikke på norsk, så i hvert fall med dansk eller svensk. Vi handla forresten mye i en stor butikk som en bergenser hadde. Han hadde bl.a. norske aviser.

Det var også noen andre fra bygda her i Beloit, og vi ble veldig godt kjente. Det var Kristen og Johan Sønset, Aksel Prestegården, Jørgen Skilbred (Sagholmen), og så var det Andreas Gjersøe fra Arnadal og Josef Bergersen fra Lensberg i Sem.

I arbeid.

Broren min hadde vært her i to år. Han hjalp meg så jeg fikk jobb i et jernstøperi. Egentlig skulle en være 17 år for å få slik jobb, så vi måtte lyve et år på alderen. Men det var det ingen som la merke til selvfølgelig. Så begynte jeg da, og lærte jernstøping, det eneste yrke jeg har lært, bortsett fra det å dyrke jorda, men som jeg aldri har hatt bruk for etter jeg kom hjem.

Arbeidsforholdene der ville nok aldri blitt godtatt i dag. Vi hadde 10 timers dag. Ferie var det aldri snakk om. Om sommeren kunne vi bestemme om vi ville ha lørdagsfri annenhver uke eller halv lørdag hver uke. Og vi fikk selvsagt ingen betaling for den tida vi tok fri.

Vi tjente 1 dollar 75 cent om dagen, og den tid stod dollaren i 3,72 kroner. Dette var nok forholdsvis bra lønn, men jeg måtte være sparsommelig hvis jeg skulle greie å sende noen penger hjem til mor og far hver måned, noe jeg hadde bestemt meg til. Å be om pålegg var risikabelt. Da kunne en oppleve å bli sendt på porten.

Norsk samfunn i Amerika.

De norske her borte tok vare på arven hjemmefra, språket for eksempel. En kunne høre norske dialekter her bli snakka av annen- og tredjegerasjons innvandrere. De hadde lært gjennom foreldrene sine, så dialektene her borte var reinere enn de etter hvert er blitt hjemme i Norge.

Aviser på norsk ble også utgitt, "Skandinaven" var en slik. Den ble opprinnelig trykt med gotisk skrift. Det ble svært spetakkel da det ble bestemt at de skulle gå over til latinske bokstaver. Det skulle gamlekarene ikke vite noe av. Men det ble nå gjort likevel.

Vi feira jul også som hjemme. Her borte var det bare en dag som ble feira, første juledag. Men vi holdt julaften bestandig. Det ble bakt de vanlige julekaker, som for eksempel goro og bakkels. Juletre var å få kjøpt, enda de måtte fraktes lange veier, fra langt nord i staten. Og der jeg bodde, var det også to norske kirker, som var godt besøkt i sånne anledninger.

Nordmenns dag nummer en er jo 17. mai, og den ble feira så godt det lot seg gjøre, med tale for dagen og leiker som hjemme. Spesielt

husker jeg feiringen i 1914 (hundreårsdagen for grunnloven). Da var vi samla hos en som hadde bygd hus utenfor byen. Alt dette viste hvor høyt nordmennene satte landet de kom fra.

Foreninger og fritid.

Vi norske fikk dannet et kor i byen. Jeg dirigerte enda jeg vil ikke si jeg var noen dirigent. Men de 12 – 15 deltakerne var ivrige, og vi opptådte ved enkelte anledninger. Men koret ble lagt ned etter ei stund da en del av mannsstemmene forsvant.

Jeg har alltid spilt fele, så den ble benytta når vi skulle ha en svingom, da gjerne med piano ved siden av.

Vi stifta også en forening som vi kalte "Dovre". Den gikk riktig bra. Jeg tenker på den med stor glede. Både gamle og unge var med. Vi hadde foredrag og forsøkte å live opp alt som hadde med Norge å gjøre. Jeg var formann, og etter å ha vært hjemme i tre år og kom tilbake, sto jobben og venta på meg.

Vi 8 som kom herfra distriktet dannet whistlag, det var hyggelig. Vi var godt kjente, og så passa det akkurat til to lag. Noen av oss likte å spille biljard, og så var det bowling da. Men det ble litt dyrt, for en måtte betale for å spille, og vi hadde jo dårlig råd.

Noe vi hadde mye moro med, var skigåing. Vi norske fikk bestilt ski fra en by langt i nord. Ikke hadde vi ordentlige skistøvler, så vi måtte bruke det vi hadde, høye skaftestøvler, og noen med lågsko. Så en søndag satte vi på oss skia og gikk bortgjennom gatene. Det var så mye snø at vi kunne det. Skal si folk glodde da de fikk se oss. Disse gjerne nordmennene som gikk med trefjølør på beina! Det hadde de ikke sett før.

Siden stifta vi skiklubb, og fikk laga en hoppbakke med stillas. Det var lite snø, så vi måtte skrape den på bakken, fylle i sekker og bære den opp på stillaset. Vi arrangerte flere skirenn her, også med berømteter fra Chicago og Nord-Wisconsin som deltakere.

Hjem – og tilbake igjen.

Jeg reiste hjem i 1910 og ble hjemme i tre år. Men så dro jeg over igjen. Det var for lite å ta seg til her i Norge da, syntes jeg. Jeg kom også nå til Beloit, og hadde tenkt å bli her i tre år. Men så kom den første verdenskrig i 1914, og da var det ikke mulig å dra hjem, så det ble et opphold på 7 – 8 år denne gangen.

Til vestkysten.

Under krigen var det stor mangel på fagfolk. Jeg var utlært former (jernstøper), og en dag kom en forespørsel om jeg ville reise til Takoma for å ta jobb som former. Jeg fikk fri reise, og forholdene var noe helt annet enn det vi hadde der jeg var. Det var 8-timers dag, og lønna var bedre. Etter hvert ble det en 8 – 10 stykker som reiste fra Beloit, men noen likte seg ikke der og reiste tilbake igjen.

Her var naturen mer lik Norge. Vi hadde sjøen med fjorder, og det var et kupert landskap med åser. Her var det utsikt til Vestens høyeste fjell, Mount Rainier (4392 m.o.h.) Et strålende syn, der toppen var omgitt av snø og is året rundt. Fjellet lå 6 norske mil unna, men på klare dager så det veldig nært ut, og det spilte seg i vannet ved byen. En nordmann som ikke var kjent der, ville ta seg en spasertur dit, han trodde det lå mye nærmere.

Det var nesten ikke regn her om sommeren, men mye om vinteren. Sjelden var det tordenvær. Indianerne ble vettskremte første gang de hørte det tordna. De mente det var de hvite som hadde tatt med seg dette.

Arbeidet i Takoma hadde noe sammenheng med krigen. De laget traktorer på den fabrikken jeg arbeidet på. Disse skulle brukes til å trekke tømmer fra skogene. De trengte masse tømmer til de tallrike skipsverftene som bygde båter av tre. De kalte dem Liberty Ships, men de fleste av dem kom visst ikke i bruk.

På innhøsting i Syd-Dakota.

I Dakota er det store sletter, det amerikanerne kaller prærier. Det kunne være noen små høyder, men skog var det ikke, noen oretrær langs bekker og elver kanskje. I innhøstinga var det bestandig spørsmål etter arbeidskraft, og en kamerat og jeg fant

på å reise dit. Det var mens vi var i Beloit. På den tida var det lite å gjøre i byene. Vi reiste gjennom Minneapolis og ble over der en dag. Da vi var framme, fikk vi jobb hos hver vår farmer.

I høyonna var det mye tungt arbeid. Det var vanskelig å slå der jeg var, for det var mye stein. Høyet ble satt i stakker ute, ikke så høye, men de laget dem lange. De hadde en svær innretning som bestod av ei lang planke med noen tverrspiler på, hjemmelaga alt sammen. Seks hester skulle dra denne "riva". Med denne skulle vi dra høyet inntil stakken. Høyet balla seg da skikkelig sammen, så det var et slit i solsteika å få lagt høyet opp.

I skuronna brukte de selvbinder. Skurtresker hadde ikke kommet ennå. Det merkelige var at hestene ikke dro selvbinderen, men gikk bak og skjøv. Det var ei lang stang som gikk bakover, og her var det tre hester på hver side som var festet til hvert sitt drag. Kjøreren var plassert på ei plattform helt bakerst, og herfra skulle han holde styr på alle hestene og i tillegg styre selvbinderen ved hjelp av en rorkult som han holdt mellom knærne. På hver side av selvbinderen gikk det to mann som skulle ta kornbanda og rauke dem. Det var meningen at de skulle greie å følge farta til selvbinderen.

Siste jobben var treskinga. Alle hadde ikke tresker, så de brukte ambulerende treskeverk, som ble drevet av en dampdrevet lokomobil, og til den trengte de kull. Treskeverket ble dratt mellom kornstakkene, og to mann på hver side kasta kornbanda oppi verket. Vi var 10 – 12 mann på hvert verk, og vi dro fra gård til gård, ferdig på en gård, så slengte vi oss på kullvogna og for til neste oppdrag. Dette arbeidet likte jeg godt.

Litt om indianerne.

En dag kom jeg i kontakt med en indianer. Det var på reisa til Dakota. Vi kom til å sitte ved siden av ham. Han var stygg å se på, ansiktet var kopparret. Men han likte godt å prate. Det så ut som om han likte at hvite ville ofre tid på ham. Indianerne har lidd mye. De hadde levd det frie livet på præriene, med jakt på bisonen og annet, og de kunne dra hvor det ville. Nå var alt land tatt fra dem, de hadde bare fått noen områder, som kalles reservations (reservater), der de kan leve sitt eget liv. På en måte er de i et slags fangenskap, selv om de kan reise fritt omkring og får støtte av staten.

Tilbakeblikk.

Det var først i 1920 jeg dro tilbake til Norge. Da var det fred. Det er rart å se tilbake på denne tida. Den gang var det ei lang reise, noe som spurtes blant folk. Men nå i tida er det jo ingenting, så mye som folk reiser overalt.

Det er mye å glede seg over når en tenker på disse åra. Jeg hadde mange gode stunder, enda det var hardt arbeid og slit. I dag er alle så fæle til å forlange. Men saken er at de har ingen ting å sammenligne med. Jeg likte meg godt der borte, likte folka, amerikanerne var kjekke, greie folk. Jeg kunne bli satt sammen med en amerikaner i den første tida da jeg nesten ikke kunne noe engelsk. Han ba meg

kanskje om å hente forskjellige ting, og jeg visste ikke i verden hva det var for noe. Men de var så tålmodige til å forklare. De var vant til det, så mange utlendinger som kom dit.

Men selv om jeg likte meg, så lengtet jeg hjem hele tida, og sånn var det nok med de fleste. Jo lenger de var der, jo mer kom de til å holde av landet sitt. Jeg kjente mange som prata om å reise hjem. Men etter som tida gikk og de giftet seg og fikk familie, ble de sittende der. Det nytta ikke å tenke på å få spart nok til hjemreise. Slik var det med broren min. Han fikk kone og barn, og så var det gjort. Men jeg reiste hjem, og det har jeg aldri angret på. Jeg har bestandig vært sterkt bundet til hjembygda mi. Jeg har det vel etter far, for han var vel totalpatriot.

Ludvig, som altså ble der borte, skrev en sang som viser noe av den følelsen han og mange norskamerikanerne hadde i forhold til hjembygda si:

(Sangen ble skrevet i 1906. Melodi: The last Rose of Summer.)

Fjernt i Nord blant skog og klipper
ligger Høijord sogn så trygt.
Elver, bekke skjær i snipper,
men på dem er tett bebygd.
Solen vennlig derhen smiler,
allting ånder ro og fred.
Bekken muntert fremad iler.
Skumklædt fosser den avsted.

Og i skogen sangen lyder,
tusen stemmer høres der.
Skjønt det er når sol frembryter
Brånafjeld står i gullskjær.
Bratt og stenet er vel veien,
går dog lett om fot er sår.
Bjeller høres over heien,
op fra setren røken går.

Langt fra Høijord må vi vandre,
hører ingen fuglesang.
Samme lodd som mange andre,
skjebnen har sin egen gang.
Med friskt mot vi prøver livet,
la kun komme hva som vil.
Om litt motgang oss er givet,
det jo hører livet til.

Far og mor visst ofte minnes
børnene som dem forlot.
Og av tårer øien blindes.
hører ei den kjente fot.
Ber i lønndom mange bønner
at god lykke vi må få.
Kan vi ikke enn dem lønne,
dog vår takk dem visst vil nå.

Ja, ha takk for hver en tanke
som de sender over hav.
Alle sukk og tårer blanke
vi vil minnes til vår grav.
Og tilgiv oss den smerte
I for oss så ofte led.
Hårde ord ei kom fra hjertet
litt dog moder derved gret

Titt med vemod må vi tenke
på det sted vår vugge stod
Penge, penge er det lenke
som er bunden om vår fot.
Hjemme mest småstener triller,
her sølvdaler lystig går.
Blott de hos oss stoppe ville,
kom vi hjem til neste vår.

Håper dog en gang få høre
gjøken gale, ljàen slå.
Tanken må vårt hjerte røre,
la kun tiden hastig gå.
Aldri glemmes fedrelandet,
navnet lyser som en brand.
Den som sier noe annet,
han er ingen god nordmann.